

3. Українська спільнота в концепціях українських та зарубіжних мислителів

Світлана Брижицька

Сприйняття «новою» інтелігенцією постаті Тараса Шевченка наприкінці 20-х років ХХ ст.

Уперше вивчено процес усвідомлення постаті Т. Шевченка радянською інтелігенцією через їхні нотатки у Книгах вражень відвідувачів його могили за 1927–1928 роки.

The process of the perception of Taras Shevchenko's image by Soviet intelligentsia is for the first time researched in the article through the analysis of the Books of impressions of the visitors of Shevchenko's grave in 1927–1928.

Так звана «нова» українська інтелігенція формувалася на теренах екс-СРСР у доволі складні історичні роки – 1920–1930-і. Їй були притаманні соціально-класове походження і своєрідні соціально-психологічні характеристики.

Термін «інтелігенція» з'явився в царській Росії як визначення специфічності особливої групи людей, що відіграла вирішальну роль у формуванні моральної атмосфери в суспільстві» [2, с. 3]. На тлі неписьменної більшості населення освічена інтелігенція того часу була єдиною соціальною верствою, яка претендувала на роль духовного лідера. Ця традиція збереглася і в трагічні 1920-і – 1930-і роки, оскільки реально впливати на суспільно-політичне життя більшість населення була неспроможною.

Радянська історична, соціологічна, історіософська науки формувалися і розвивалися за схемою «класового підходу», в якій інтелігенція часів Сталіна була своєрідним «прошарком» між двома головними класами (робітниками і селянами), оскільки вони виробляли матеріальні блага. Значним недоліком у подібному підході було нерозуміння (імовірно, що і свідоме нівелювання) специфіки соціокультурного феномена інтелігенції, яка виробляє свій історично-культурний досвід, мораль, етику, соціально-психологічні риси. А це також є важливою складовою історії розвитку народу. Українська інтелігенція 1920–1930-х рр., з одного боку, швидко кількісно зросла, а з іншого – «змиліла» інтелектуально і культурно. Інтенсивно формувалася нова інтелігенція – «робітничо-селянська», або, ще казали, «соціалістична» і водночас так само інтенсивно знищувалася інтелігенція стара («буржуазна»), а потім і новосформована («сталінська»). Саме остання і стала у подальшому власне інтелектуальною опозицією сталінізму. Із згортанням «українізації» розпочалася чистка як безпартійної інтелігенції, так і партійної. При цьому в силу «ідейних» міркувань представники однієї групи інтелігенції «здають» іншу.

Орієнтація на робітничий клас і на селянство у питаннях культурного розвитку фактично не сприяла вільному розвитку творчих можливостей цих класів і породжувала класову і соціальну нетерпимість до старої інтелігенції. Остання ж просто зникла як соціально-історичне явище у 1920–1930-і р. Частина її була «перевихована» із «буржуазної» в «соціалістичну», частина – емігрувала, частина поставлена в такі тоталітарні умови та межі класової ідеології і політики, що не могла уповні реалізувати свої культурно-творчі функції. Соціальна складова інтелігенції бу-

ла такою: більшість – це вихідці з буржуазних і дрібнобуржуазних верств міста і села, а також вихідці з дворянства.

Національний склад інтелігенції України представляли українці, росіяни і євреї. Більшість українців працювала учителями в селі, агрономами, в Академії наук. Росіяни переважали в інженерно-технічних професіях, на викладацькій вузівській ниві, а євреї – у медицині.

У двох книгах вражень за 1927 і 1927–1928 р., які писали відвідувачі могили Тараса Шевченка на Чернечій горі, залишають свої записи представники різних соціальних верств населення: селяни, робітники, учні трудових шкіл, студенти, робфаківці, військовики, міліціонери. Є і представники інтелігенції. Проаналізуємо нотатки останніх окремо у кожній із вищеназваних Книг.

До Книги вражень 1927 р. від інтелігенції пишуть тільки учителі (17 нотаток) і службовці (6 нотаток). Більшість вчителів приїхала із сільської місцевості, а службовці, зрозуміло, що з міст.

Вчителі, як такі, хто більше обізнані із творчістю і біографією Тараса Шевченка, пишуть про здійснення мрій митця, під якими розуміють соціальну рівність і здобуття соціальної свободи. Вони сприймають його так, як того вимагає більшовицька ідеологія, тобто як «співця пролетаріату», «борця України», «письменника», «борця за волю селян та робітників», «борця за долю українського народу», «співця недолі кріпацького народу», «поета-революціонера», «творця української культури».

У цьому одноставному загалі освітян, як виняток, звучить думка сільських вчителів з Дніпропетровщини. Вони вважають, що відвідали свого «батька Тараса Григоровича, славетного і незабутнього співця України». Духовним батьком української спільноти залишається Шевченко і для вчительки з Харкова. Зауважимо, що ідентифікат «батько» завжди був і залишається національним.

Щодо службовців, то вони переконані, що вшанували пам'ять «великого українського письменника й революціонера», «великого народного півця-поета», «всесвітнього українського поета та співця народної волі», «великого славетного українського поета». У них переважає радянське сприйняття Шевченка і лише один раз його названо «Кобзарем» (національне значення).

Коло представників інтелігенції у Книзі вражень 1927–1928-рр. значно розширюється порівняно із Книгою вражень 1927 р. Тут окрім вчителів і службовців пишуть актори, бібліотекар, співробітники, культурармієць, священики, лікарі, вихователі.

Для процесу формування пролетарської культури в Росії було вирішено відкинути традиції минулого і залучити до його творення маси. Для цього засновували організацію «Пролеткульт», яка несла культуру російського міста і тому не сприймалася українцями. Але це стало поштовхом до утворення подібних масових організацій в Україні. Так 1922 року С. Пилипенко у Харкові заснував першу масову літературну організацію – Українську селянську спілку письменників «Плуг», яка мала на меті впливати насамперед на селян. «Мистецтво в маси!» – таке гасло визначало їхній напрямок діяльності. «Плуг» мав просвітянський характер і поглиблював провінціалізм українців. Він був противником «Вапліте». 1931 року «Плуг» перейменовано в Спілку Пролетарсько-Колгоспних Письменників. Згідно з постановою ЦК ВКП (б) від 23 квітня 1932 р. «Про перебудову літературно-художніх організацій «Плуг» було ліквідовано, а більшість членів організації репресовано [5, с. 233].

У Книзі вражень 1927–1928 рр. є нотатка члена Спілки селянських письменників «Плуг», який вносить пропозицію створити могилу-заповідник: «14 серпня 1927 р. Одвідав могилу Т. Г. Шевченка. Дійсність з уявою – розійшлась. Сподіваюсь на більшу величність. Природні дані до того єсть: гора, “і Дніпро, і кручі”, але мало прикладено сил. Впливи «містечкової» культури позначились і на квітниках, і на штахетах і т. д. (може мент, правда, тимчасовий, меж “містечкового” виконання. Треба додати справжньої культури, зробити могилу-заповідник, джерелом нової, соціалістичної культури. Член спілки селянських письменників “Плуг”» [3, с. 92]. Автор виявився необізнаним із тим фактом, що 20 серпня 1925 року рішенням уряду вже було створено Держзаповідник.

На сторінках книг вражень і в 1927-му, і в 1928 роках розгортається дискусія, щодо першого радянського монумента (1923 р.). Вчителі запитують: чи відповідає існуючий пам’ятник-погруддя величі і заслугам Т. Шевченка?

Виокремлюємо чотири умовні групи їхніх нотаток на цю тему. До першої належать ті, хто нейтральні чи байдужі до цього пам’ятника; до другої – ті, кому він подобається; до третьої – ті, які невдоволені пам’ятником; до четвертої (їх найбільше) – ті, які не лише невдоволені монументом, а й пропонують конкретний план дій щодо його заміни на такий аби «надати йому більше мистецтва та розміру», себто кращий.

Дописувачі починають називати Шевченка генієм і додають до цього визначення більшовицьке розуміння – борець за пролетарів. Вперше кобзарем Шевченка в нотатках назвали ще 1901 р. Зберігся цей ідентифікат і тут.

Інший вчитель, з Донеччини, цитує рядки із Шевченкового вірша «На вічну пам’ять Котляревському», які чи не найчастіше наводять дописувачі і пропонує створити нову пролетарську літературу і кафедру шевченкознавства на зразок як це зробили італійці про свого письменника Данте [3, с. 19].

Дописувачі часто просять не забувати поета після його смерті, так як він власне і просив. Загалом вони позитивно відгукуються про піклування владою за поетовою могилою.

Кінець 1920-х р. позначений економічною і соціально-політичною кризою, новим етапом розвитку країни: згортанням непу, потужним розвитком економіки, примусовим усупільненням індивідуальних селянських господарств, ліквідацією демократичних засад як у партії, так і в державі, перебудовою усього господарства на основі індустріально-технічного розвитку. Останнє вимагало підго-

товки індустріально-технічних кадрів, себто нових спеціалістів. І тут без технічної інтелігенції було не обійтися.

Службовці залишають доволі скупі, безмістовні, беземоційні нотатки, в яких або передають Шевченкові привіт, або засвідчують лише сам факт відвідин цієї місцевості. Шевченко для них є лише «поет». Себе ж називають тільки «службовцями». Прибувають вони із промислових міст.

Дописувачів, які підписалися ідентитетом «співробітник» є небагато. Вони представляють центральну частину України. На відміну від службовців ширше розуміють Шевченка, тобто не лише як «поета», а ними додано до цього визначення ще й визначення «батько» (національне значення), «борець», «революціонер» (радянське значення), а також «письменник» (професійне значення). Відвідання Чернечої гори для них є виявом поваги до Шевченка.

1920-і р. несли райдужну перспективу розвою української культури. Подібне стало можливим тому, що комуністична партія, незважаючи на те, що повністю підпорядкувала собі політичну сферу життя, не мала тоді такої влади у галузі культури. Україномовна освіта на Східній Україні сприяла значному розвитку української культури і вперше була підтримана державою. Розвиток культури був альтернативним засобом виокремлення національної інакшості, самобутності українців для тих молодих митців, хто був аполітичним або для тих, хто були боротьбістами, українськими комуністами, нестримними революціонерами, які не отримали сподівану незалежну Україну.

Творча інтелігенція представлена у Книзі культармійцями (записи 1928 р.) і акторами (записи 1927–1928 рр.). Культармійці скупі на емоції, вживають тільки ідентитет (визначення «себе») «культармієць». Приїжджали ці люди із сіл Канівщини.

Актори, як люди творчі, свободолюбиві виявляють оригінальність, усвідомлюють національну спорідненість із Шевченком через національний ідентифікат «брат». У 20-х р. ХХ ст. театр перебував у стані пошуку свого напрямку: формувати національний театр чи європейський? Відомо, що ідеологом нового національного українського театру був Лесь Курбас. До речі він відвідав Чернечу гору з 3-го по 8-е червня 1917 р., залишив дату перебування і підпис [4, с. 39].

У 1917–1918 р. міська інтелігенція і нижче духовенство, збори селян і робітників висували пропозиції утвердити автокефальну церкву в Україні. 1918 р. було утворено Всеукраїнську Церковну Раду, але Центральна Рада не підтримала цю ідею. Натомість позитивно це сприйняв уряд гетьмана П. Скоропадського, особливо його міністри у справах релігії В. Зіньківський і О. Лотоцький. Церковну самостійність підтримала і Директорія. 21 жовтня 1921 р. під час собору Всеукраїнська Церковна Рада створила Українську автокефальну православну церкву (УАПЦ). Церква розросталася потужно до 1926 року, набуваючи мільйони віруючих. Терпимість радвлади до прагнення українзації церкви пояснюється їхньою зацікавленістю у розвалі Російської православної церкви, що була реальним супротивником пануючого режиму. З’явилися прибічники радянської влади («живоцерковники») і її противники («екзархісти»), яких було більше, їх підтримувала і більшість пастви. Потім радвлада почала обмежувати діяльність українського духовенства, звинувативши його у націоналізмі. Було заарештовано митрополита В. Липківського і розпущено Всеукраїнську Церковну Раду.

Ще за часів Петра I священики були фінансово забезпечені, оскільки перебували на державній службі і мали

відповідні привілеї. Це породжувало невдоволення широких мас. Тому коли більшовики розпочали формально руйнацію релігії, багато хто з тих, хто повернувся із фронтів Першої світової війни (де не було вибору: вбивати чи ні і де це робилося фахово) сприйняли, і більше того, взяли участь у формуванні міфології. Як наслідок «ролі живих богів зайняли вожді комуністичної партії, предметами обожнювання стали реліквії, пов'язані із їхніми ідеями, вчення марксизму-ленінізму було оголошено довічною істиною, яка вимагає лише ентузіазму і жертв в ім'я її торжества» [1, с. 55]. Священик і дяк Української Автокефальної Православної Церкви при Соборі Успіння Божої Матері у своїх нотатках 1927 року обмежилися лише заявою про свій візит. А священик с. Росоховатки Уманського округу Катеринопільського району Іван Климович Юшкевич 1928 р. вчинив так само, проте не зазначив до якої конфесії належить.

Великого значення було надано в першій половині 1920-х р. налагодженню системи партійної освіти. Відкрито школи політнеписьменності і школи політписьменності підвищеного типу (нижчий ступінь), радпартшколи двох ступенів у повітах і губерніях (середній ступінь), Комуністичний університет і інститут марксизму в Харкові (вища освіта). У двох останніх було відкрито аспірантуру, де навчалися тільки члени партії. На X з'їзді КП(б)У (1927 р.) біло відзначено збільшення чисельності нової радянської інтелігенції завдяки отриманню освіти у вузах робітниками, селянами, дітьми вчителів і різних спеціалістів. 1928 р. був особливо великий приплив до складу викладачів вузів саме з числа спеціалістів із виробництва.

Войовничими і безкомпромісними до ворогів радянської влади є думки майбутнього радянського вченого, який є апологетом політики партії, зокрема стосовно трактування творчості Т. Шевченка і вшанування його пам'яті: «1/IX–27. Ідея Т. Шевченка, як борця за кращу долю працюючого люду, що нашла відбиток в його творах знайшли своє розршення в перемозі робітників та селян, в соц. революції. От тому ми, будівники соціалізму, послідовники Леніна, вважаємо Т. Шевченка за свого. Але є ще інші «людці», які по «своєму» розуміє Шевченка націоналістично-буржуазно-петлюрівська публіка, яка в своїх ганебних вчинках, в майбутньому, досить попрацювала для того, аби повернути у неволю (повернути буржуазно-поміщицьке) ярмо проти чого боровся Шевченко. Ці «людці», у яких зараз повиривані зуби і вони кусатись не можуть, но гадюки сичать з підворотні, аби підірвати ту спілку робітників та селян, задля якої боровся Тарас. Ну що ж, милости просим, у нас хватить досить засобів, аби нейтралізувати ваше ядовите сичання. Ви безсилі що-небудь зробити, а вам лишається «одводити» душу викладаючи свої поганенькі почуття в книзі. Але дарма, час ваш вже пройшов, ви прогледіли поступ історії, і не змогли взнати її напрямку, а тому життя проходить повз вас, ви – потути. Лишається лише побажати аби несвідомим ще громадянам України була з'ясована діїсно роля і значення Шевченка, а звідсіль краща постановка політосвітньої роботи на могилі, конче потрібна, а також потрібна більша увага щодо постановки пам'ятника кращого аби виб'ить ґрунт з під різних націоналіст. петлюрівських елементів згязнити своїми брудними думками книгу. Борисюк (Аспір. Укр. морск. Інстит.) [3, с. 121–122].

Думку аспіранта підтримує і розвиває дійсний член Наукового товариства при УАН, визначаючи могилу як центр ідеологічної пропаганди: «...Великої культурно-політичної

ваги щороку набуває заповідник. Культурно-виховна робота на могилі Т. Г. помітно шириться. В минулому – контрреволюцією та її наймитами, затушованих жовто-блакитними фарбами постать Шевченка зараз стає во весь зріст перед робітничо-селянськими масами та трудовою інтелігенцією як постать невпинного і невтомного борця-письменника і революціонера за краще майбутнє працюючих. За це наше радянське суспільство і платить своєму другу і старшому братові Т. Г. Шевченкові ціною своєї широкій любові, пошани і віри в майбутнє – соціалізм...» [13, с. 148].

Українські вчені відкрито підтримували український націоналізм, проте радянська влада вже 1929 року у Харкові утворила Інститут марксизму як альтернативу вченим, які не поділяли марксизм. У ньому готували ідеологічних агітаторів режиму в галузі історії, політекономії, філософії.

Ще одним шляхом формування «нової» інтелігенції було висування робітників і селян на управління державою. Це рішення було прийняте на X з'їзді РКП(б) (1921 р.) і на X конференції РКП(б) та закріплене на IX з'їзді КП(б)У (1925 р.). Широкого характеру це явище набуло в середині 1920-х р. через профспілки, партійні осередки, комітети незможних селян і контролювалося партією.

Дані партійного перепису 1927 р. свідчать, що в апараті управління республіки працювало висуванців-членів партії близько 30 тисяч чоловік, з них робітників було 25 тисяч. Окрім того, що ці люди поповнювали ряди нової інтелігенції, вони поповнювали і ряди нової бюрократії, що мала низький культурний і загальноосвітній рівень.

Секретар Каменського РПК на Черкащині М. Гольденберг вважає, що «не всякий посетитель могилы Шевченко, имеет право вносить свои грязные, похабные, контрреволюционные мысли в книгу записей... Авторы... хулиганских строк обращаются со своими вопросами к Тарасу, но не он, а ГПУ мог бы (и должен) ответить достойным образом. Стыд и позор тем, кто на могиле Шевченко приносит в своей груди ненависть к труженикам и братьям пролетариям. Надеюсь, что к моему протесту присоединятся все те, кому не на словах, а на деле близки и дороги заветы Тараса Шевченко 1/IX 1927» [3, с. 120].

Отже, усього у Книзі вражень 1927–1928 рр. із представників інтелігенції залишило записів 59 осіб. Із них найактивнішими дописувачами є вчителі, за ними ідуть службовці, а решта – то поодинокі записи інших представників інтелігенції.

Вчителі висловлюють пропозиції щодо кращого облаштування могили, зокрема йдеться про пам'ятник; виявляють своє знання Шевченка-поета, пишуть про здійснення його заповітів і про здійснення власних мрій відвідати Чернечу гору; усвідомлюють постать Шевченка головним чином так, як того вже вимагала радянська ідеологія (борець за долю/волю працюючого люду за його права, співець пригноблених, бунтар). Проте учителі не відходять і від традиції національного визначення, називаючи Шевченка «Кобзар України», «співець рідних степів», «геній України», «батько», «певець» (рос.). Також вони називають Т. Шевченка професійними ідентифікатами – поет, письменник.

Службовці, культурмійці, священики УАПЦ не виявляють себе як патріоти України і українського. На відміну від них співробітники і актори більш свідомі у цьому плані.

Комуністи пропагують постать Т. Шевченка як провісника соціалістичної революції, закликають проводити політосвітню роботу на могилі, відповідно до постулатів радянської влади.

У середовищі української національної інтелігенції відбулася диференціація політичних настроїв: одні поставилися вороже до антисталінської опозиції в партії, інші – вітали існування опозиції. Коли опозиція була розгромлена, то інтелігенцію охопив політичний нігілізм, байдужість до політики, за необхідності вона робила вигляд, що підтримує радянську владу. Але це не врятувало її від «великого перелому» 1928–1929 рр., коли класова боротьба загострилася, почалася боротьба з придуманими «шкідництвом», «націоналізмом», інтелігенція зазнала морально-політичних і фізичних переслідувань. Почалася «радянська інтелігенція». Склад, соціальна природа, політичне обличчя повинно було відповідати «диктатурі пролетаріату» – головному класовому принципу того періоду. Інтелігенція повинна була мати класове походження, радянські ідеологічні принципи.

Прагнення створити демократичну державу у 1917–1918 рр. обернулася на перемогу російсько-марксистської утопії, яка мобільно винищила власну значну частину соціокультурної основи, перетворившись на міфореальність. І не останню роль, як не дивно, у цьому зіграла інтелігенція, яку тоталітаризм так ненавидів, і без якої не міг утриматися. Адже саме інтелігенція була носієм і популяризатором ідеології марксистської соціальної утопії. Від якої сама ж у подальшому і постраждала. Інтелігенція, яка прагнула підтримки влади і захисту від неосвіченого народу, виступила структурним елементом імперської соціалістичної будови.

Усього із представників інтелігенції у двох книгах вражень за 1927 р. та 1927–1928 рр. залишили свої записи 83 відвідувача. Найчастіше писали вчителі (48 нотаток) та службовці (12 нотаток). За ними чисельно у порядку убавання ідуть співробітники (5 нотаток), культурмійці (4 нотатки), актори (3 нотатки), по два записи залишили виховательки і

священики, по одній нотатці збереглося від дядя, бібліотекаря, лікаря, секретаря, аспіранта, члена УАН, секретаря РПК.

Учителі усвідомлюють постать Т. Шевченка водночас і як національного «батька», і як радянського «борця», а також ведуть жваву дискусію з питання, який же монумент повинен бути на могилі поета. Свою думку з цього приводу висловлює і вихователька-єврейка (1927 р.).

Відомо, що 1925–1926 рр. було проведено значне скорочення штатів серед службовців. Це спричинило підвищення безробіття в їхньому середовищі і невдоволення владою. Утім у нотатках службовців відсутні будь-які висловлювання на цю тему. Примітно, що хоча чисельно службовці на другому місці після вчителів, але вони доволі інертні у виявах почуттів до Т. Шевченка, а також у самовизначеннях чи то національних, чи соціальних.

Решта нотаток представників «нової» інтелігенції свідчить про те, що інтелігенція із явища загальногуманітарного стала явищем «класовим», прошарком «працівників розумової праці». Вона вже не є носієм тих моральних, етичних традицій, які мала стара інтелігенція. На зміну гуманності, незалежній думці, ініціативності прийшли соціальна байдужість і конформізм. Це відбилось і в ставленні до постаті Тараса Шевченка.

1. Грабовський С. ХХ століття та українська людина. Виклики і відповіді / С. І. Грабовський [Монографія]. – К.: Стило, 2000.
2. Касьянов Г. Українська інтелігенція 1920-х – 30-х років: соціальний портрет та історична доля / Г. В. Касьянов. – К.: Глобус, Вік, Едмонтон: Канадський інститут Українських Студій Альбертського університету, 1992.
3. Книга вражень відвідувачів могили Тараса Шевченка 1927–1928 рр. – Зберігається в фондах Шевченківського національного заповідника (м. Канів). – № КН–21801.
4. Книга вражень відвідувачів могили Тараса Шевченка 1917–1921 рр. – Зберігається в фондах Шевченківського національного заповідника (м. Канів). – № КН–21798.
5. Шевченків край. Історико-етнографічне дослідження. – К.: Наук. думка, 2009.

Ірина Валявко

Спроба реконструкції життєвіття людини через текст: постать Дмитра Чижевського у спогадах сучасників та архівних матеріалах

У статті зазначається, що одним з важливих завдань дослідників й, зокрема, біографістів є написання робіт, які б поєднували аналіз творчості мислителя з біографічним та історико-культурним контекстами. На цьому тлі важливу роль грають мемуарні та архівні матеріали. З огляду на це Автор, на прикладі постаті Дмитра Чижевського, показує як завдяки споминам розкриваються різні грані особистості і наскільки цей матеріал є цікавим і корисним для біографічного дослідження. Тексти споминів не тільки розширюють і наповнюють новим звучанням сухі біографічні дані, але й відображають особистість в контексті сприйняття інших.

The article denotes, that one of the most essential tasks of researchers, in particular, researchers working with biographies, is writing works that would combine the analysis of thinker's heritage with biographical, historical and cultural contexts. On this background, the important role is played by memoirs and archival materials. According to this, author uses as an example figure of Dmytro Chyzhevsky in order to show how to reveal various facets of personality with the help of memoirs and how such materials may appear to be exciting and useful for the biographical research. These texts not only develop and fill «dry» biographical data with fresh sound, but they also reflect personality through the perception of others.

Розглядаючи постать визначного мислителя, митця або діяча науки, дослідники насамперед звертають увагу на його творчий доробок та наукову спадщину і часто зупиняються на цьому, залишаючи поза увагою особистість досліджуваного та той історичний час, в якому він існував. Безумовно, можна проаналізувати появу окремої ідеї чи концепту у того чи іншого мислителя чи митця або, наприклад, простежити розвиток та зміни ідеї, що проходить крізь різні праці, і, напевно, для цього нам не потрібно використовувати біографічний та архівний матеріал. Приклади такого підходу знайдемо в працях з «історії ідей», історико-філософських нарисах тощо. Проте при дослідженні творчості окремого мислителя велику роль відіграють біографічні факти, що включають в себе навчання, оточення, наукові гуртки та інші впливи, яких міг зазнати

мислитель і які позначились на подальшому розвитку його поглядів. Ці важливі біографічні деталі дають нам можливість глибше зазирнути в «творчу лабораторію» вченого і показати перебіг його думок. Тому, на мою думку, одним із завдань дослідників й, зокрема, біографістів є написання робіт, які б поєднували аналіз творчості мислителя з біографічним та історико-культурним контекстами. Приклади таких праць знайдемо серед жанру інтелектуальної біографії, де становлення особистості мислителя та розвиток його ідей розглядається на історико-біографічному тлі. Щоправда такий підхід вимагає від дослідника детального опрацювання багатьох архівних джерел, що іноді непросто зробити, враховуючи віддаленість або важкодоступність архівних колекцій. Прикладом може слугувати постать Дмитра Івановича Чижевського (1894–